

Robert Burton

ANATOMIA MELANCOLIEI

Pagini alese

Traducere din engleză, note și îngrijire ediție:

IUSTINA COJOCARU

EDITURA HERALD
București

CUPRINS

Robert Burton și <i>Anatomia melancoliei</i>	5
ANATOMIA MELANCOLIEI	19
O prefață satirică și un preambul la următorul discurs: Democrit Junior	21
PARTEA ÎNTÂI: MELANCOLIA, CAUZELE APARIȚIEI ȘI SIMPTOMELE EI	41
1. Melancolia. Ce este ea	43
2. Principalele cauze: <i>Mișcarea fizică nemăsurată, una dintre cauze și mecanismul producerii ei. Solitudinea</i>	48
Despre puterea imaginației	58
Tristețea și frica. Cauze	65
Rușinea și umilința. Cauze	67
Sforțarea, ura, discordia, dorința de răzbunare. Cauze	69
Furia. O cauză	72
Nemulțumiri, griji, necazuri etc. Cauze	74
Patima pentru jocuri și satisfacerea nemăsurată a plăcerilor. Cauze	80
Filautia sau iubirea de sine, îngâmfarea, mândria, lauda de sine, slava deșartă, trufia, bucuria nemăsurată etc. Cauze	84
3. Iubirea de învățătură. O cauză	91
4. Cauze accidentale: <i>Educația, o cauză a melancoliei</i>	110
Spaime și frici. Cauze ale melancoliei	113
Zeflema, remarci batjocoritoare, ironii usturătoare. Cum pot ele să declanșeze melancolia	118
Pierderea libertății, înrobirea, întemnițarea. Cum duc acestea la apariția melancoliei	124
Sărăcie și lipsuri. Cauze ale melancoliei	128

Un șir de întâmplări nefericite care declanșează melancolia, durerea pricinuită de moartea prietenilor, moartea celor apropiați și altele	136
5. Simptome: <i>Simptome sau semne ale melancoliei în organism</i>	151
PARTEA A DOUA: TRATAMENTUL MELANCOLIEI	161
1. Mișcare fizică potrivită	163
2. Primenirea aerului prin schimbarea mediului și o calitate mai bună a aerului	198
3. Muzica și voia bună, alături de alte remedii potrivite pentru orice fel de nemulțumiri	
<i>Muzica este un remediu</i>	223
Voia bună și compania care întreține buna dispoziție, preocupări agreabile, remedii	225
O digresiune consolatoare, conținând mijloacele de îndreptare a tuturor nemulțumirilor	228
A avea o infirmitate, o boală, a fi de origine modestă, nemulțumiri de altă natură	232
Remedii împotriva sărăciei, a lipsurilor și a altor neajunsuri asemănătoare	237
Remedii împotriva înrobirii, pierderii libertății, întemnițării, exilului	245
Leacuri împotriva respingerii, abuzurilor, insultelor, disprețului, rușinii, insolenței, calomniei, batjocurii etc.	248
PARTEA A TREIA: MELANCOLIA DIN IUBIRE	261
1. Iubirea – obiectele, amploarea și proporțiile sale	263
Iubirea eroică provoacă melancolia	273
2. Cauzele melancoliei din iubire	275
Atracțiile născocite ale iubirii	282
Cât de potrivite sau de nepotrivite sunt timpul, locul, comunicarea, discursul, urechea muzicală, talentul de a dansa, plăcerea de a cânta, flirtul, preocupările, îmbrățișările, familiaritatea, rezistența simulată, cadourile, atențiile pentru a îndupleca pe cineva, promisiunile, protestele, lacrimile etc.	287
3. Simptomele melancoliei din iubire	295

4. Vindecarea de melancolia cauzată de iubire:	
<i>Vindecarea melancoliei din iubire prin muncă, dietă, medicamente, post etc.</i>	311
Ascultând sfaturi și prin persuasiune; greșelile bărbaților și ale femeilor etc.	312
Cel din urmă și cel mai bun leac pentru melancolia din iubire este să lăsăm îndrăgostiții să-și urmeze propria dorință	328

ROBERT BURTON
ȘI *ANATOMIA MELANCOLIEI*

EOLOG, astrolog, matematician și medic respectat, eruditul autor britanic a fost cea mai mare parte a vieții sale vicar la Universitatea din Oxford, etern învățat și student pierdut între tomurile bibliotecii Christ College din Oxford, unde s-a lăsat mistuit de propria sa melancolie. Având o pregătire solidă în domeniul medicinei, fiind un demn urmaș al lui Hipocrat și Galenus și deținătorul unei minți sclipitoare, precum și al unei erudiții debordante, în spiritul umanist al epocii, Robert Burton (1577-1640) pune în operă o utopie magistrală prin care dorește să vindece omenirea de flagelul melancoliei.

Faimoasă, copleșitoare prin erudiția dovedită de autorul său și vindecătoare dintr-o dublă perspectivă, filosofică și medicală, *Anatomia melancoliei* își propune să descrie felurile, cauzele, simptomele și metodele de vindecare ale melancoliei într-un stil dinamic, alert, dovedind cu eleganță ușurința manevrării limbii latine clasice, cu sute de referințe la autori din elita gândirii filosofice a lumii antice și a celei renascentiste. Lucrarea și-o săvârșește într-un stil savuros și umoristic, executând disecția cu o ascuțime a bisturiului atât de rafinată, încât proiectul său se conturează într-o oglindă fidelă a ideilor filosofice și a analizei psihosomatice ca un adevărat preambul al psihologiei incipiente și o piatră de căpătâi ce purta inscripționat anul de temelie al acestei scriituri, 1621. Opera de față este conside-

rată una dintre cele mai valoroase lucrări ale omenirii, având în vedere că ea se fundamentează pe un summum de întrebări și răspunsuri pe care individul își propune să le ridice în fața provocărilor existențiale; prin aceasta, cartea de față devine o sinteză a cunoașterii solide a vremii, un adevărat tratat de dimensiuni enciclopedice, de cunoștințe vaste din medicină, mitologie, literatură, istorie – un eseu filosofic cuprinzător.

Burton speculează printre primii în Europa asupra profilului celui care este asaltat de umorile melancoliei și care trebuie ajutat să se vindece prin integrarea în lume și agățarea de iluzia unei construcții mai sănătoase a lumii. Subiectul avea să fie discutat și disecat secole la rând după el, având în vedere că melancolia este „o maladie a spiritului, fără stări febrile, caracterizată prin tristețe și detașare totală de lucrurile altădată îndrăgite. Este o durere morală profundă, incomensurabilă”, după cum sublinia Galenus. Dar ce este această muzică inconștientă a sufletului, atinsă de aripa unei tristeți iremediabile? Burton construiește în monumentală sa lucrare un edificiu singular, primul de acest gen dedicat acestei tipologiei depresive, valorificate ca o suferință cu aură filosofică, în care încearcă să identifice nu doar originile afective generatoare ale melancoliei, dar și să propună un tratament psihologic, vorbind despre pericolul pe care îl reprezintă disimularea tristeții. Burton a fost primul care a relevat importanța gășirii unui remediu tămăduitor prin prezența celei de-a doua persoane sau externalizarea prin conștientizare a problemei, pentru ca suferindul să se poată vindeca de izolare și de senzația de vid interior – cu alte cuvinte, rolul confesorului, al terapeutului, iar analiza fenomenului este atât de detaliată, încât pare să pună bazele riguroase ale studiului trăsăturilor psihozei maniaco-depresive.

Granița dintre studiul științific și poezie este adesea traversată cu iscusință de Burton, iar subiectul în sine ne ademenește cu această incertitudine cuceritoare, despre care bănuiam că

se va întâmpla în lucrare. Căci melancolia este acea componentă a „neburniei” pe care o preferă în mod special romanticii și poeții cufundați în visare și solitudine. Prezentă în lumea observabilă, ea conduce la cristalizarea ideii că nu există decât această lume strâmbă, răsturnată a valorilor, care și-a pierdut sensul. Obiectul pierdut al melancoliei nu este ceva cunoscut, dar sunt conștientizate pierderea, deșertăciunea și inutilitatea prezenței observatorului. Melancolia este o stare, o suferință sufletească, „fără leziuni”, cum susținea Galenus, dar greu de vindecat, întoarsă spre sine, de unde și definiția contrasă, dar sugestivă: „obiectul pierdut sunt eu!”. Freud, preocupat la rândul său de studiul melancoliei [*Doliu și melancolie*], o considera mai degrabă ca fiind o „furie” cauzată de o pierdere inadmisibilă, împotriva celorlalți și „întoarsă către sine”, o formă de automutilare și de revoltă socială. Retragerea din lume, reclusiunea voluntară este o caracteristică a melancolicilor, care își manifestă astfel predispoziția către epuizare, ignorarea rolului lor în societate sau înclinația lor spre emoții intense cum ar fi rușinea, marginalizarea, retrăgându-se pentru a contempla și medita în singurătate. Toate aceste gesturi sunt înțelese ca fiind atât simptome, cât și cauze ale melancoliei, după cum observă cu fină atenție însuși melancolicul Burton, atins la rândul său de această suferință.

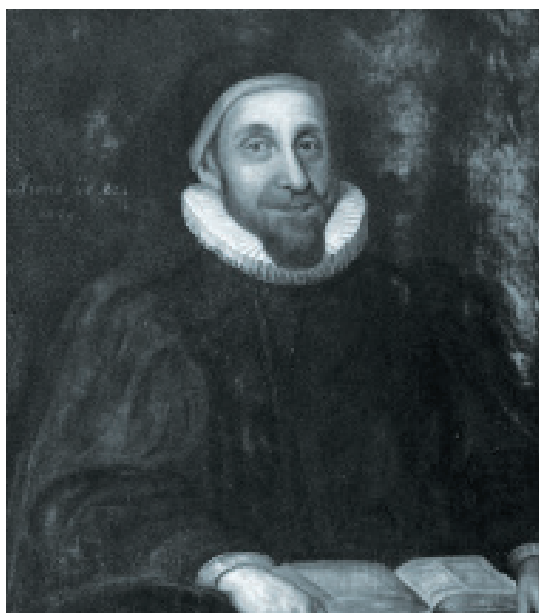
Începând cu Burton și analiza lui detaliată și pertinentă, termenul *melancolie* începe să se dezagrege. Registrul psihosocial este extrem de bogat, începând de la descrierea unei stări psihice manifestate prin crize de angoasă, revoltă socială față de zeflema, umilire, marginalizare și neputința anumitor categorii intelectuale, îndeosebi cea a eruditului care și-a consacrat timpul și resursele studiului ani de zile pe băncile universității, de a se adapta vremurilor și vicisitudinilor lumii, de a accepta neșansa în viață, inechitatea sau compromisul, umilința profundă și oboseala psihică intensă, mergând până la portretiza-

rea unui anumit tip de caracter uman asociat cu un temperament specific – melancolicul. Să ne amintim că acesta, alături de celelalte trei tipologii, sangvinicul, colericul și flegmaticul, alcătuiesc „sistemul celor patru umori”, conceput de Hipocrat și dezvoltat de părintele medicinei, Galenus.

Fascinația pe care continuă să o exercite magistrala operă a lui Burton asupra lumii moderne se datorează pe de altă parte și ambiguității semantice a acestui concept de melancolie, așa cum îl percepem astăzi în polisemia lui. Melancolia descrie o stare de spirit profund umană, căreia nimeni nu îi scapă la un moment dat – așadar, are un caracter temporar și poate fi vindecată, la fel ca orice suferință, de unde și propunerile pentru anumite remedii – și este însoțită de o stare de reverie meditativă sau nostalgică; aceste imagini ne trimit la stările contemplative ale poeților romantici, căutând cu înfrigurare să accedă la această îmbăiere plină de voluptate în senzațiile de însingurare și nefericire, pentru a se împlini prin actul creației.

Melancolia este o dispoziție sau o umoare eminentamente subiectivă, care poate fi atribuită prin transgresie lumii obiective, și astfel se poate vorbi despre stări pricinuite de „melancolia înserării”, „melancolia de toamnă”, „melancolia amintirii”, „melancolia pierderii” și, mai ales, de „melancolia din iubire”. Ancorată în tradiția filosofică aristoteliană, melancolia era asociată planetei Saturn, „soarele negru”, care este în același timp planeta spiritelor superioare, reflectând în esență intuiția existenței unui nucleu psihic original. Suferința cauzată de melancolie, conform teoriei hipocratice a umorilor, poate să genereze nebunia, dar și geniul, în tradiția plonică Saturn fiind considerat zeul filosofilor. Ceva din agregatul original al întregului armonios s-a pierdut din cauze externe ființei umane. Pe de o parte, individul devine melancolic în momentul în care se confruntă cu o intensă criză interioară, atingând o conștientizare a limitelor sale; pe de altă parte, el se retrage în starea de melan-

colie care devine o oglindă în care se réflectă cu intensitate narcisistă dorința sa de a iubi, de a se accepta așa cum este și de a se dărui celuiilalt prin iubire sau prin actul creației, în ambele situații fiind vorba despre o intensificare a conștiinței de sine, care duce în mod ineluctabil la atracția spre moarte – lucru care îl determină pe Freud să se întrebe, în *Tristețe și melancolie*, de ce omul trebuie să fie bolnav ca să accedă la un anumit adevăr, fie despre sine, fie despre lume.

Gilbert Jackson, *Portretul lui Robert Burton*, 1516
Christ Church, University of Oxford

Interesantă și singulară în același timp, scriitura lui Burton se îndreaptă spre cu totul alt registru, în timp ce narațiunea cărții se țese în jurul unei pânze bogate de citate și autori faimoși. În concepția sa, melancolicul poate întruchipa la fel de bine umoristul, iar prefața ne avertizează de la bun început că respec-

tatul erudit și vicar al bisericii Sf. Thomas are de gând să adopte un ton vesel și să ne facă să gustăm din frumusețea acelor mici plăceri nevinovate cu care viața este presărată, aluzie la scrierea aristotelică *Râsul lui Democrit*. Faptul că autorul se declară în repetate rânduri în decursul operei sale un susținător al concepției filosofului din Abdera devine evident din modalitatea în care este tratat subiectul și e descrisă concepția lumilor infinite.

Conform principiului vechi de peste două mii de ani și inventat pe malurile Mediteranei, lumea se explică prin recurgerea la entități fără calități sensibile, pe care doar intelectul le poate pricepe – atomii – și înțelegerea existenței vidului. Și, conform atomismului democritian, atomii, aflați în mișcare și în număr nelimitat, formează prin ciocnirile lor agregate diferențiate, în funcție de forma, ordinea și poziția atomilor, așa cum sunt compuse cuvintele din litere. Iar lumea – cerul/cerurile, Pământul, apele, vietățile, societățile – s-a format exclusiv pornind de la aceste agregate, fără cauze finale. Și poemul lui Lucrețiu, cel împărțit în șase cânturi, despre care Burton amintește în mod repetat în lucrarea sa, prezintă această concepție a atomismului aidoma unui fizician-poet. Atomii și vidul – două principii esențiale – explică cosmogonia, iar de aici se ajunge în mod deductiv la o teorie a sufletului, una a percepției și ideilor, o istorie a Pământului și o interpretare a meteoriților și a bolilor contagioase. Desigur, aceste texte îi erau cunoscute lui Burton și au reprezentat o bogată sursă de inspirație pentru descrierile cosmogonice ale observatorului care cuprind imaginea lumii din zbor, aidoma unei ființe fantastice înaripate ce zboară înconjurând Pământul și traversând istoria umanității de-a lungul unor epoci glorioase, alături de figuri faimoase ale umanității.

ANATOMIA MELANCOLIEI

Albrecht Dürer, *Melencolia*, gravură 1514

O PREFĂȚĂ SATIRICĂ ȘI UN PREAMBUL
LA URMĂTORUL DISCURS

DEMOCRIT JUNIOR

Îngăduitorului cititor

ÎNGĂDUITORULE cititor, presupun că te vei arăta nespus de curios să afli ce fel de personaj antic sau ce rol pe scenă întruchipează cel ce pătrunde cu o nemaiîntâlnită insolență în acest teatru care este lumea în care trăim, pentru a dobândi o perspectivă asupra ei, arogându-și dreptul de a-și însuși numele unei alte persoane. La fel de curios, poate, vei fi să afli de unde vine el, de ce face acest lucru și ce are de spus. Cu toate că sunt un om liber din naștere și aș putea să aleg ce vreau să spun, cine poate să mă constrângă? Dacă mi se va cere, voi răspunde fără să ezit, aidoma aceluia egiptean din textul lui Plutarh, care, în clipa când un trecător curios a vrut să știe ce avea în coșul pe care îl purta pe braț, a răspuns: „Dinadins panerul era acoperit, pentru ca el să nu știe ce era pus în el“. Așadar, să nu căutați a afla ceea ce este ascuns. Atât timp cât vă place conținutul „și vă este de folos, puteți să vă imaginați că Autorul ar putea fi Omul din Lună sau cine vreți voi să fie”; oricum, nu aș vrea să fiu recunoscut.

Și totuși, pentru a vă da această satisfacție – lucru pe care mi-l doresc din tot sufletul –, vă voi prezenta un motiv pentru care am ales atât acest nume uzurpat și titlul, precum și subiectul tratatului meu. Iar mai întâi, despre numele lui Democrit.

De teamă ca nu cumva din această pricină să fie cineva decepționat, așteptându-se la un pamflet, la o satiră, la cine știe ce tratat ridicol (așa cum eu însumi m-aș fi așteptat), la vreo doctrină nemaipomenită sau la vreun paradox cu privire la mișcarea Pământului, a lumilor infinite, într-o infinită nemărginire, care a fost rezultatul unei coliziuni accidentale a particulelor de atomi din Soare, opinie împărtășită de Democrit; iar Epicur și maestrul lor, Leucip, susțineau cu multă vreme în urmă, idei care au fost mai târziu reluate de către Copernic, Brunus și alții. În plus, a existat dintotdeauna un obicei încetățenit, după cum observă Gellius, „ca autorii și impostorii din vremuri mai recente să brodeze multe născociri lipsite de sens și insolente, atribuindu-le unui nume atât de nobil precum cel al filosofului Democrit, pentru a câștiga încrederea semenilor și, în acest fel, să fie tratați cu mai mult respect”. Nu așa stau lucrurile în cazul meu.

Chiar tu, cititorule, ești subiectul discursului meu.

Intenția mea de a mă folosi de numele său nu se deosebește de aceea pe care au avut-o alții, precum Mercurius Gallobelgicus, Mercurius Britannicus, care s-au folosit de numele lui Mercur sau Democritus Christianus etc.; deși există alte circumstanțe pentru care m-am ascuns sub masca acestui personaj excepțional și, dintr-un respect deosebit, pe care nu pot să îl exprim la fel de bine în cuvinte, până când nu voi fi așternut pe hârtie o scurtă prezentare a personalității lui Democrit, cine a fost el, odată cu un epitom al vieții sale.

Democrit, așa cum este descris de Hipocrat și de Laerțiu, era un bătrân puțintel la trup, foarte melancolic din fire, mai puțin sociabil în ultima perioadă a vieții sale și preferând mai degrabă solitudinea; era un filosof faimos în epoca sa, *coevus*¹ cu Socrate, dependent până la epuizare de studiile sale și dornic

¹ „Contemporan.“

să ducă o viață cât mai retrasă. El a scris numeroase tratate valoroase, o lucrare amplă despre lumile infinite, conform filosofiei atomiste dezvoltate în acele vremuri, a fost un medic priceput, susținător erudit al tezei dezvoltării societății, un excelent matematician, după cum atestă scrierile sale, precum *Mikros dikosmos* și celelalte tratate pe care le-a scris. Tot el s-a dedicat studiului agriculturii, elaborând mai multe lucrări, după cum susținea Columella, și adesea i-am găsit numele citat în opera lui Constantin Africanul și în operele altor erudiți care s-au ocupat de dezvoltarea acestui subiect. Cunoștea foarte bine trăsăturile specifice ale speciilor vii, diferențele care individualizează toate animalele sălbatice, plantele, peștii, păsările și, după cum susțin unii, era în stare să înțeleagă și să deosebească sunetele armonice și vocile acestora.

Într-un cuvânt, era un savant cu o pregătire universală, un mare învățat; și, având în vedere că dorea să mediteze mai profund, unii spun că și-a scos singur ochii, iar la bătrânețe a ajuns orb în mod voit, deși vedea mai mult decât toate câte erau în întreaga Grecie și a scris despre orice subiect cu puțință. O ființă înzestrată cu o inteligență superioară, un spirit profund; și, pentru a dobândi cât mai multă cunoaștere, în anii tinereții a călătorit mult, ajungând până în Egipt și în Atena, ca să stea de vorbă cu oameni învățați, fiind „admirat de unii, disprețuit de alții”.

După o viață bogată în peregrinări, s-a stabilit la Abdera, un oraș din Tracia, și a fost trimis să studieze pentru a deveni înfăptuitor de legi, grefier sau arhivar municipal, după cum relatează unii; sau, după alții, s-a născut și a crescut acolo. Ori-cum ar fi stat lucrurile, acolo a trăit până în cea din urmă zi a sa, într-o grădină mică de la marginea orașului, consacându-și întreaga energie studiilor și ducând o viață retrasă, „mergând uneori în port și râzând cu poftă la vederea lucrurilor ridicole pe care le zărea acolo”.

În acest fel aprecia Democrit lumea în vremea sa, și pe bună dreptate. Nnicând nu a existat un motiv mai întemeiat de a ne distra trăgând concluziile, așa cum se întâmplă acum, nnicând nu s-au găsit atâția bezmetici și smintiți care să o facă. „Nu acesta este acel Democrit a cărui menire este să ne facă să râdem astăzi”. Nu avem nevoie de un „Democrit care să râdă de Democrit”, de un bufon pe care să-l luăm drept pretext pentru a râde de celălalt, un măscărici pe seama căruia să ne amuzăm batjocorind pe altcineva, un mare Democrit stentor, la fel de impozant precum Colosul din Rodos. În prezent, lumea întreagă se trage singură pe sfoară; avem un teatru nou, o scenă nouă, se joacă o nouă comedie a erorilor, există o nouă companie de actori interpretând roluri în care toți actorii sunt smintiți și lunatici și dintr-o clipă într-alta își schimbă obiceiurile, sau fac față așa cum pot la tot ce urmează să se întâmple. Cel care a fost astăzi un matroz, mâine va fi un spițer; un altul ce fusese fierar altădată, acum este filosof; iar acum, un rege ce își poartă cu fală coroana, hlamida, sceptrul, fiind urmat de alaiul de curteni, în curând va mâna mârțoaga împovărată, ca un simplu căruțaș etc. Dacă Democrit ar fi în viață acum, ar vedea câte schimbări ciudate s-au petrecut: o nouă pleiadă de falși înțelepți, fanfaroni, nătângi cumani, fățarnici, pantomimi, marionete cu chipurile pictate, neaveniți, acoliți perfecți, șarlatani, monștri hidoși, capete buimace, neisprăviți.

Cât de mult l-ar mâhni pe Democrit al nostru să vadă un ticălos hain sau „un măscărici, un mare nătâng, un zevzec, un „măgar de aur”, un monstru de om, care să fie urmat orbește de o mulțime de oameni cumsecade, de persoane inteligente și învățate, care îl urmează cu o supunere oarbă – ca o anexă la bogățiile sale, acesta fiind unicul secret al respectului de care se bucură, căci posedă multă avere și grămezi de bani – și îl cinstesc cu titluri divine și epitete pompoase, pentru a-l copleși cu

tot soiul de lingușeli și elogi pe cel despre care ei știu prea bine că este un neisprăvit, un fanfaron, un netrebnic pizmaș, o fiară etc., „deoarece este bogat”!

Ce mâhnit ar fi să vadă cum un trup dezgustător, un cap de Gorgonă este elogiât peste măsură de paraziți, acordându-și titluri onorifice, prețioase! Ce mâhnit ar fi să vadă un chip scofâlcit, o înfățișare bolnăvicioasă, schimonosită, roasă de gangrenă, un trup în putrefacție, o minte otrăvitoare și un suflet epicurian împodobit cu perle din Orient, bijuterii scumpe, diademe, parfumuri, lucrături iscusite, la fel de fudul de veșmintele sale precum un copil de hăinuțele sale noi; iar o persoană prezentabilă, având înfățișarea divină a unui înger, a unui sfânt, o minte smerită, un spirit blând, este înveșmântată în zdrențe, cerșește și moare de foame! Ce mâhnit ar fi să vadă un om șleampăt și jegos, îmbrăcat în zdrențe, rostind vorbe alese, un spirit înțelept, în slujba lui Dumnezeu! În timp ce o altă persoană este îmbrăcată decent, dichisită, după canoanele etichetei și modei, dar lipsită de grație, de inteligență, și care vorbește prostii!

Cât de mâhnit ar fi să vadă cum unuia îi stă gândul doar la stomac, se lasă dominat de instincte, trăiește doar ca să mănânce, înfulecă de parcă se bat lupii la gura lui, este gata să devoreze o sută de bivoli fripți deodată, nici mai mult, nici mai puțin, să se îndoape cu tone de mâncare, ori – aidoma antropofagilor – să se mănânce unul pe altul!

Cât de mâhnit ar fi să vadă cum un altul se rostogolește luându-și avânt în sus, asemenea unui bulgăre de zăpadă, pornind în viață de la sărăcia abjectă și ajungând să fie idolatrizat și să dobândească cele mai înalte titluri, să intre pe nedrept în posesia onorurilor și funcțiilor, în timp ce altul își stoarce creierii, își asuprește sufletul pentru a face avere, de care nu se va bucura și pe care progenitura sa risipitoare o va topi și risipi într-o clipă!